

2. ГЛАСОВИ СРПСКОГА КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

65. Природа гласова зависи од положаја који поједини делови говорног апарата заузимају при артикулацији (стварању) гласова. Зато се на основу положаја говорних органа сви гласови српског језика деле на три групе: *самогласнике, сонантије и суиласнике.*

1. САМОГЛАСНИЦИ (ВОКАЛИ)

66. *Самогласници* су гласови при чијем изговору ваздух из плућа пролази кроз душник и у гркљану покреће гласне жице, затим слободно тече кроз усну дупљу и излази у простор око говорника. Треперење гласних жица преноси се на ваздушне честице, које због тога и саме равномерно трепере. Како ваздушна струја не наилази на препреке, самогласници се чују као чисти, звучни тонови. У нашем књижевном језику има пет самогласника (вокала): *и, е, а, о и у.*

а) *Самогласници предњега реда* су *и* и *е*. Оба се изговарају тако што се врх језика ослања на секутиће (доње), језик се покреће у правцу предњег дела усне дупље, издижући се према тврдом непцу, и то при изговору вокала *и* — високо, а при изговору вокала *е* — до средње висине. Зато се *и* назива високим, а *е* — средњим вокалом предњег реда. Усне су при изговору *и* мало развучене и растављене, док су при изговору *е* отворене, али скоро непокретне. Вокал *и* је *затворени* вокал, јер је размак између вилица при његовом изговору врло мали, а вокал *е* је *средње отворености*, јер је размак између горње и доње вилице средњи (уста су мало отворена).

б) *Самогласници задњега реда* су *а, о* и *у*, јер се при њиховом изговору језик креће према задњем делу усне дупље. При томе, *а* је *ниски* вокал задњег реда, јер језик остаје ниско на дну усне дупље, вокал *о* је *средњи* вокал задњег реда, јер се језик — повлачећи се уназад — подиже до средње висине према

Табела 1. — Самогласници
(начин творбе, битни акустички утисак)

Гласне жице	По положају језика у усној дупљи ↓ →	Предњи део усне дупље	Дно усне дупље	Задњи део усне дупље
	затегнуте трепере звучни	високи средњи ниски	и е	а
		предњи	неутрални ка задњем	задњи

непцима, и вокал *у* је *високи* вокал задњег реда, јер се језик издиже високо према непцима. Према величини угла који чине горња и доња вилица, то јест према томе колико су уста отворена, одређује се најотворенији вокал (*а*), средње отворен (*о*) и затворени вокал (*у*). У изговору вокала задњег реда види се да су усне при изговору *а* отворене и скоро непокретне, да при изговору *о* до-

бијају елипсаст облик, док се при изговору вокала у истурају напред и заокружују.

67. Сви самогласници су звучни гласови, чисти тонови и сви су носиоци слога, јер се због њиховог тонског карактера могу изговарати у једном артикулационом захвату, у којем може, али и не мора, бити неки други глас из групе сонаната, или сугласника.

2. СОНАНТИ (ГЛАСНИЦИ)

68. Сонанџи су гласови при чијем стварању ваздушна струја, која је покренула гласне жице у гркљану, пролази неометано и упркос препрекама које представљају делови говорног апарата. Неометани проток струје, уз звучност, главна је црта која их чини у извесном смислу сличним самогласницима (вокалима). Сонанти српскога књижевног језика су гласови: *в, р, ј, л, љ, н, њ* и *м*. Пошто пређе преко затегнутих гласних жица и изазове треперење ваздушних честица, ваздушна струја наилази на друге делове говорног апарата, пролази између њих и ствара различите сонанте.

69. а) *Уснено-зубни сонанџи* *в* настаје тако што ваздушна струја пролази сразмерно слободно поред препреке коју чине горњи секутићи са влажним делом доње усне.

б) *Алвеоларни сонанџи* *р, л* и *н* изговарају се тако што се врх језика налази на алвеолама горњих секутића, а ваздушна струја има различите путеве. При изговору сонанта *р* ваздушна струја вибрирајући (треперећи) излази преко врха језика, који и изазива то треперење; при изговору сонанта *л* ваздушна струја пролази боковима језика, док при изговору сонанта *н* ваздушна струја излази у две фазе: прво кроз нос, јер се меко непце спушта да јој отвори пут кроз нос, а затим кроз уста, када се врх језика уклони са алвеола.

Сва три алвеоларна сонанта могу бити у књижевном језику носиоци слога, и то најчешће сонант *р*: 1) када је у средини речи између два сугласника (*ирси*, *крв*, *ирчаши*); 2) када је на почетку речи пред неким сугласником (*ри*, *рђаши*, *рваши* се); 3) када је иза самогласника у сложеницама типа *зарђаши*, *иорваши* се (*за-р-ђа-ти*, *по-р-ва-ти*) и 4) испред *о* које је постало од *л*: *ојро* (*ојрла*, *ојрло*), *засјро* (*засјрла*, *засјрло*), *ироце* (из народне песме према савременом *ирце*). Друга два алвеоларна сонанта, *л* и *н*, могу бити носиоци слога у властитим географским именима из наших дијалеката: *Силли* (Ступ), *Влча глава* (Вучја глава), *Жле*, или из страних језика: *Влиава*, *Плзен* и сл., па и не само у географским именима: *Идн*, *Ибн-Сауд* (енглеска, односно арапска и друга имена лица), *бицикл*.

в) *Предњонейчани сонанџи* *ј, љ* и *њ* изговарају се тако што је врх језика притиснут на доње секутиће, а горња површина предњег дела језика уз предње (тврдо) непце, при чему ваздушна струја има различит пут. При изговору сонанта *ј* струја пролази кроз удубљени средњи део језика, слично као при изговору вокала *и*, којем је зато врло близак (нпр. када се изговори *чији* према *чија*, прва реч се изговара скоро као *чиш* или *чи*), при изговору сонанта *љ* она пролази по боковима језика, а при изговору сонанта *њ*, као и код *н*, пролази у две фазе: прво кроз нос, а затим кроз уста.

г) *Уснени сонанџи* *м* изговара се тако што се усне целом својом дужином приљубљују једна уз другу, стварају преграду а ваздушна струја почиње да пролази кроз нос, јер се задње (меко) непце спушта и то омогућује. У другој фази усне се растављају, па преостали део ваздуха излази и кроз уста. По месту и начину изговора сонант *м* је, дакле, двоуснени носни сугласник.